

U jezičnom se pogledu ova knjiga smatra najzrelijim i najuspjelijim Horvatovim književnim ostvarenjem. I u posthumnoj knjiži proze (*Hliza rasipana po svitu*, 1974) sve ostaje na kaleidoskopskim momentima, naglim 'montažnim' rezovima pa se i ta pripovijest doima kao sinopsis - suha publicistička kronika. Dijalozi su, tvrdi autor, disputacijski racionalni, pa su svi sudionici u njima mudri i beživotni, jer postaju realizanti zadane teme/teze. Sve je u konstrukcijama i naznakama, bez razrađenih motivacijskih odnosa koji pridonose većoj književnoj kvaliteti djela.

Slijedi poglavlje posvećeno Horvatu dramskom radu. Pučka pozornica bijaše veoma prikladan medij za piščeve prosvjetiteljske nazore. Najpoznatije mu je dramsko djelo *Školski zvonar* (1949), u kojem se prikazuje sudbina seoskoga intelektualca polovinom prošloga stoljeća. U psihološkom je pogledu komad slabo iznijansiran, radnja uspojena suvišnim umecima, a dramaturgija mu se temelji na romantičarskom evropskom pučkom teatru. No, s druge strane, drama ima nedvojbeno značenje za razvoj gradišćanskohrvatskoga teatra, osobito na razini sociologije književnosti. Ona je svojom pojavom, svojom razmjerno cjelovitom dramaturškom koncepcijom, predmetnotematskim odmakom, formalnim razinama i ostalim osobitostima dala poticaj i ostalim piscima, služeći kao ogledni primjerak (npr. u djelu patera A. Blazovića). U komadu *Brate ostani doma* (1955) pisac obrađuje odnos između sela i grada. I ovoga puta primjećuje se da ono što je teatarsko i dramaturško ustupa mjesto tezi/receptivnoj poruci a književno postaje medij za ono misijsko. Riječ je, dakle, o slučaju karakterističnu za većinu piščevih ostvarenja.

Horvatov dramski rad počiva na dubokoj prosvjetiteljskoj potrebi da putem dramskog žanra oživi svoje programe, ali istodobno da ispuni praktičnu zadaću u vezi s nedostatkom gradišćanskohrvatskih drama. Upravo zbog toga opću vrijednost njegovih kazališnih djela

valja tražiti prvenstveno u toj zadaći. O značajkama ostaloga Horvatova rada govori se u zaključnom poglavlju.

Pogledamo li autorovu studiju u cjelini, ona može poslužiti kao temelj za izradu neke buduće monografije o Ignacu Horvatu. Osim toga ona otvara široke mogućnosti za diskusiju o problemima gradišćanskohrvatske književnosti u cjelini, donoseći mnoge zamisli koje će svakako biti od velike koristi kritičarima i povjesničarima književnosti Hrvata u Gradišću, te svim ostalim ljudima koji se zanimaju za tu problematiku.

Irvin Lukežić

Milorad Stojević:

PJESNIŠTVO ANTUNA BARCA

Knjižnica Analize, portreti, studije, knjiga 2, Libellus, Crikvenica 1994.

Ime Antuna Barca, jednog od najuglednijih povjesničara hrvatske književnosti uopće, povezano je prvenstveno s književnokritičkom djelatnošću. Premda u njegovu bogatom literarnom opusu, koji obasiže dvadesetak objavljenih knjiga, nema jasno izražena književnometodološkog usmjerenja, problem valorizacije hrvatske književnosti 19. i 20. stoljeća uspio je postaviti na solidne temelje, ostavivši iza sebe velik broj sljedbenika, poglavito među hrvatskim književnim povjesnicima. Privlačnost njegova kritičarskog stila pogodovala je stvaranju nečega što bismo mogli nazvati legendom, sveučilišnim i književnopovijesnim mitom.

Postoji, međutim, i ona strana Barčeve kreativne osobnosti koja dosada nije bila predmetom ozbiljnijeg ispitivanja. Riječ je o onim njegovim nagućima koja na prvi po-

gled nemaju mnogo zajedničkih crta: pjesništvu i zagonetaštvu. I gonetački i poetski angažman bijahu posljedica intenzivnih mladenačkih preokupacija koje će Barac kasnije napustiti, posvećujući se kritičarskom radu. Upravo taj potisnuti, zatumljeni i zaboravljeni dio Barčeva stvaralaštva predmetom je raščlambe koje se poduhvatio Milorad Stojić u knjizi *Pjesništvo Antuna Barca*.

Težišna pretpostavka od koje polazi autor u svojim razmatranjima o Barcu jest postojanje jedne još uvijek nedovoljno poznate literarne tradicije koja se očituje u prividno marginalnim sadržajima i temama. U okviru hrvatske književnosti on raspoznaje nešto što nalikuje skrivenoj čitanci, napisanoj ali praksom djelatnoj književnoj poslanosti označenoj kao *Marginalia Croatica*. Oslanjajući se pritom na onakav tip istraživanja koji Umberto Eco duhovito naziva 'teorijom praljinih ulomaka', Stojić nastoji pridonijeti stanovitoj gradbi hrvatske *maličine velikih*. Izraz 'maličina velikih', nastao premetanjem čuvene Barčeve sintagme 'veličina malenih', pokušaj je pojmovne i smisaone konkretizacije onoga što autor nastoji vrednovati i/ili problematizirati. Na taj način pojašnjava se ne samo pojedinačni, spisateljski opus nego i pridonosi boljem uvidu u opću sliku hrvatske književnosti toga vremena.

Uvodni dio studije posvećen je Barčevu gonetačkom opusu koji nastaje uoči Prvog svjetskog rata (1910. - 1914.). Već u gimnazijskim danima Barac se vrlo intenzivno počeo baviti zagonetkama koje, uz prve književne pokušaje i sudjelovanje u đačkome pokretu, predstavljaju ospesivne mladenačke aktivnosti budućeg kritičara i književnog povjesničara. Smatrajući zagonetaštvo nekom vrsti umjetnosti, težio je oblikovanju literarnog ornatusa zagonetke povezujući na osobujan način tkivo književnosti i gonetaštva. U skladu s time zagonetke izražene stihom imale su za nj pjesnički dignitet. Kao izričajni formalist Barac je manje držao do sadržaja

odgonetke koliko do samoga oblika i stihotvoračke artikulacije. Pored pjesama-zagonetki okušao se i u drugim srodnim gonetačkim žanrovima kao što su, primjerice, skrivačice, točkanice, metamorfoze, premještaljke, ispuštaljke, opreke, brojčanice i rebusi. Prilikom sastavljanja zagonetki bio je vrlo sistematičan i precizan, odlikujući se uvijek i dobrom upućenošću i informiranošću o svim gonetačkim problemima.

U isto vrijeme, zapravo usporedno sa zagonetačkom djelatnošću, mladi je Barac započeo i s pjesnikovanjem. Svoj književni angažman sam je kasnije tumačio preobiljem mladenačkih sila i stanovitom količinom sujete, odnosno, političkim/društvenim onodobnim književničkim položajem. Uoči Prvog svjetskog rata, u skućenim prilikama ondašnje Hrvatske, koja je životarila u polukolonijalnim uvjetima i sveopćoj provincijalnoj zavisnosti od Mađarske, bilo je moguće steći neki glas upravo književnim radom i suradnjom u literarnim glasilima.

Najveći broj pjesama Antuna Barca nastaje u đačkim godinama, kada kao ozbiljan i ambiciozan školarac objavljuje poetska ostvarenja u "*Pobratimu*", "*Vihoru*" i "*Viencu*". Pretežno su to stihovi spomenarskog ugođaja u kojima dominiraju melankolična raspoloženja, mrki kolorit, stanovita klonulost i umor. To je ona prepoznatljiva 'lirika umora i nepokretnosti' (Frangješ) koja nastaje u poetološkom ozračju Matoševa kruga. No, u njima su razvidni i odjeci Čerininih ideja koje svojim buntovnim aktivizmom unose dinamiku u pastoralni mir hrvatskoga modernizma i idiličnu sjetu neoromantike.

Unatoč rutinskim predmetnotematskim modelima i shemama ovih poetskih sastavaka, koje Stojić naziva 'sutonskim vježbicama' nedvojbeno su to konkretni stihovi koji otkrivaju autora razvijena ukusa, spretna u versifikaciji i vješta u izražavanju. Romantičarsko doživljavanje svijeta, hipertrofirano njegovanje boli (dolorizam), patetika, de-

skriptivizam, lamentacijski ton i pomalo hinjena sjeta uklapaju se u onodobno pjesničko vježbeništvo kakvo već pronalazimo u đaćkim tvorevinama.

Premda u toj mladenačkoj krepusku larnoj lirici ima mnogo toga što neosporno pripada poetskoj prozi, koja je po svojoj naravi artifičijelna i neprirrodna, primjećuje se težnja prema nekoj vlastitosti. Čini se da je sumnja u vlastite izražajne mogućnosti ponukala Barca da odustane od tog mladenačkog projekta. "Vjerojatno je", smatra Stojević, "zamor pjesničke realizacije, očita transtekstualna replikativnost i opća hrvatska poetološka statičnost, priklonila Barca kritici i književnoj povijesti. Tojest, nemogućnost realizacije evolutivnih razina vlastita pjesnikovanja pridonijela su da se mladi Barac s jedne strane odluči za racionalno odustajanje od pisanja stihova, a s druge ga je svijest o kritičkim mogućnostima, kojima je otpočetak bio sklon, potaknulo da ta iskustva objedini u sustavu u kojem može pružiti više prinosa vlastite osobnosti" (str. 138).

Poeziji se Barac ponovo vraća tijekom boravka u logoru, od konca 1941. do sredine 1942. godine. Za razliku od vremena svojih prvih pjesmotvora, nastalin u đaćkom zanosu i oduševljenju, pisac je sada razočaran četrdesetogodišnjak obuzet rezignacijom i osjećajem razorna ratnog besmisla. U toj graničnoj situaciji, između života i smrti, Barac ispisuje svoje samotničke stihove. Ove pjesme, tiskane posthumno u *Bijegu od knjige*, sasvim se uklapaju u poetološki kontekst njegovih ranijih mladenačkih ostvarenja. Sve u svemu u Barčevoj književnoj ostavštini pronađena je četrdeset i jedna pjesma koju čitatelj može pronaći u drugom dijelu rasprave o njegovoj poeziji. Slijedimo li sustav Barčeva promatranja hrvatske književnosti, njegovo bi pjesništvo pripadalo takozvanoj šestoj generaciji književnika, rođenoj uglavnom osamdesetih i devedesetih godina prošloga stoljeća.

Središnji dio Stojevićeve rasprave posvećen je značajkama pjesništva Antuna Barca. Prema autorovu sudu liričnost i impresionistička transparentnost trajne su odlike Barčeva kritičkog i umjetničkog stila. Autor pritom posebno upozorava i na prisutnost poetskog u intimnim proznim zapisima (*Bijeg od knjige*). U spomenutim se zapisima mogu prepoznati oblici srodni srednjovjekovnom *prosimetru*, odnosno prozi s poetskim umecima. Radi se zapravo o uokvirenim novelama/noveletama, čiji kronotop čini nekoliko razina što su po svojim značajkama sučeljene ili se prepliću u osebujnu mješavinu (miksiju). Oslanjajući se na očitu tradiciju hrvatske pjesme u prozi, poetskog zapisa i crtice, pisac iz potrebe da zabilježi ostatke sjećanja oblikuje tekstove koji "nisu u osnovi prisposobivi konkretnim uradcima u hrvatskoj književnosti, ali se svakako uklapaju u već naznačenu tradiciju naše književnosti" - tvrdi Stojević i zaključuje - "u svakom slučaju u odabranoj prosimetri Barac baš nije minores takova pisanja u hrvatskoj tradiciji" (str. 111).

Globalni kronotop, onaj koji duhovno opslužuje sve poetske i čisto pjesničke tekstove jest kronotop logora ili odsutnosti slobode, te potreba za njenom realizacijom. Ti poetski zapisi prividno su prozno nedovršeni, kao da je riječ o sjećanjima, s poantom imaginarne rekonstrukcije. Svaki prosimetarski primjer posjeduje svoju ćudorednu nit realiziranu na različite načine. Prema Stojeviću najuspjeliji su oni prosimetri što podsjećaju na maksime, gdje se filozofsko razmišljanje pretapa u poetsko.

Nakon analize najuspjelijih primjera Barčevih lirskih proza, autor se upušta u raščlambu pojedinačnih pjesničkih ostvarenja. Posebna je pažnja posvećena problemima transtekstualnosti, intertekstualnosti i paratekstualnosti. U tom kontekstu osobito se ističe uloga poetološkog i intelektualno-kulturološkog nasljeđa u stvaralačkom oblikovanju pisca kao dionika domaće literarne tradicije.

Barčeve pjesme, piše Stojević, "pokazuju literata u razvoju, podložna mnogim poetikama a navlastito je razvidan utjecaj A. G. Matoša, ali i mnogih ostalih hrvatskih pjesnika koji slove kao vrijednost naše književnosti, no i onih koje je progutao mrak zaborava. Ponegdje se osjeća i poetska vlastitost, ali ona nije poetički dostatno bjelodana. Parafrazirat ću i reći da je Barac bio više liričar a manje pjesnik, odnosno više pjesnička duša nego izgrađen pjesnik" (str. 146).

Nedvojbeno je, međutim, da su njegove pjesme, poetski zapisi i zagonetke živo svje-

dočanstvo o onom dijelu Barčeve poslenosti koji pripada manje poznatoj i priznatoj strani njegove osobnosti. Stojevićeva je raščlamba i učinjena zbog povijesno-kritičke osobnosti Barčeve. Autoru pritom nije toliko stalo do konkretnih zaključaka koliko do metodološke postulacije, postavljanja problemskog okvira i stoga studiju možemo shvatiti kao jedno od mogućih razmišljanja o 'maličini velikih'. U tom smislu ona je svakako dobar putokaz budućim istraživačima *praljinih bilježaka* hrvatske književnosti.

Irvin Lukežić